

פרק יג

הפלת עובר ע"פ ההלכה

א. אשה שמסוכנת מחמת העובר שבמעיה, גם במקום שהרופאים אומרים שחובה להפיל את העובר, אין לה לעשות כן רק ע"פ הוראת חכם מובהק, וגדול בתורה.

ביאורים

מקורות

א. בריש פ' תולדות כתיב: ויעתר יצחק לה' לנוכח אשתו כי עקרה היא, ויעתר לו ה', ותהר רבקה אשתו. ויתרוצצו הבנים בקרבה, ותאמר אם כן למה זה אנכי, ותלך לדרוש את ה'. ופרש"י: ותאמר אם כן - גדול צער העבור. למה זה אנכי - מתאוה ומתפללת על הריון. ותלך לדרוש - לבית מדרשו של שם. לדרוש את ה' - שיגיד לה מה תהא בסופה. ויש להבין, מדוע טרחה רבקה ללכת עד בית מדרשו של שם ועבר בשביל שיגיד לה מה יהיה בסופה, ולא שאלה את חותנה אברהם אבינו, שהיה גדול הדור (ב).¹

ומצאנו בזה דברים מופלאים לחד מן קמאי רבנו חיים פלטיאל בביאורו לתורה, וז"ל: פרש"י, שהלכה לבית מדרשו של שם ועבר. תימה, למה לא הלכה לבית מדרשו של אברהם, שעדיין לא מת. וי"ל, לכך לא הלכה לבית מדרשו של חמיה, שהיה בדעתה שיתירו לה לשתות שום סם

עה"ת שם (עמ' יג) כ': י"ל, כי כשהיתה רבקה מצטערת מההריון שלה, בלי ספק אברהם חמיה ויצחק בעלה היו מצטערים בשבילה, ואין הנבואה שורה מתוך עצבות אלא מתוך שמחה. ועוד יש מתרצין, כי רבקה היתה צנועה, והסתירה הדבר מבעלה ומחמיה, והלכה אצל שם. עכ"ל. ועימש"כ ליישב עוד בדרך דרוש לעיל (פ"ט ה"א).

הטעם שרבקה טרחה ללכת עד שם ועבר (ב). ובשפתי חכמים כ' לבאר, שהקב"ה סובב כן להעלים מאברהם ענין ההריון שלא יצטער, ולא ידע שעשו יהיה רשע. ע"ש. ובס' אמרי שפר למהר"י חלאוה זצ"ל כ' ליישב, דלא הלכה לאברהם, פן יאמר בשלו הצער הגדול הזה עליה, לפי שהתפלל עליה שתהר וע"י תפילתו נתעברה. והוסיף עוד, שהעלימה ממנו הענין, כדי שלא ישנאנה בראותו שהיא משונה בהריונה משאר הנשים. עכת"ד. וצ"ל בביאור דבריו כמש"כ כעין זה המהר"ל בגור אריה, וז"ל: והא דלא שאלה את יצחק או את אברהם, י"ל דהיתה רבקה סבורה דשמא בשביל חטא יש לה צער העבור כל כך, שאמרו רז"ל כי הנשים הצדקניות לא היו בפתקא של חוה, כדאיתא בפ"ק דסוטה (יב.), והיתה מתייראת שתתגנה בעיני בעלה, או שיאמר אברהם ליצחק שאינה הגונה לו, וישא אחרת או יגרשנה. עכ"ל.

ובמדרש שכל טוב כ': ותלך לדרוש את ה'. לבקש רחמים על העובר, ואע"פ שאברהם קיים, הלכה אצל זקנים, ללמוד שכל המקבל פני זקן שבדור, כאילו מקבל פני שכינה. ובתוספות

מקורות

ביאורים

שהיתה מפלת, והם השיבו, זה הצער שיש לה שני גויים בבטן, וחשבה אם אלך אצל חמי, "אפי" אם מותר לא יתיר לי בשביל בנו". עכ"ל. והובא תי' זה גם בס' בעלי התוס' עה"ת (מהדורת גליס), בנ"א קצת. ור"ל, דרבקה רצתה לעשות הפלה מלאכותית מחמת גודל צער העיבור, והיתה חפיצה לקבל היתר הלכתי, וחשבה בדעתה שרק בביהמ"ד של שם ועבר יתירו לה, אבל אברהם לא יתיר לה להפיל, כי יצחק הוא בנו, ורצונו היה שתלד בכל אופן, מבלי להתחשב בצער העיבור שלה.

ולכאנ' זהו המקור הראשון בד' חז"ל למציאות של הפלת עובר מרצון. אכן עצם דבריו תמוהים מאוד, והאם יתכן לומר שרבקה אימנו חשדה באברהם אבינו שיורה לה הלכה שלא כדין, ויטה את הדין, בשביל שיצחק הוא בנו. וידועים דברי מרן החזו"א בס' אמונה ובטחון (סוף פ"ג) שכ', שהחושדים בגדולי הדור שהם מקבלים את הכרעותיהם על פי נגיעה אישית: "הרי הם עובדים עבודה זרה בטהרה, ועושים את הפלסתר תורה". עכ"ל. ומעתה אם מותר היה לה להפיל את העובר, כיצד יתכן לומר שרבקה חשבה בדעתה שאברהם יורה לה שלא כדין, ויפסוק שעליה לסבול צער העיבור בשביל שיצחק הוא בנו. ועימש"כ בביאור דברי מהר"ח פלטיאל בס' אבני אש ח"ב (עמ' תתעא). וקצת סמך לדבריו ממ"ש באמרי שפר הנז' לעיל (3).

(3). ולכאנ' יש להעיר מהגמ' בקידושין (עב.): אמר רב איקא בר אבין אמר רב חננאל אמר רב, חלזון ניהוונד, הרי היא כגולה ליוחסין. א"ל אבין, לא תציתו ליה, יבמה היא דנפלה ליה התם. ותמוה, דאטו מפני שחפץ ביבמה יטה את הדין, ויורה שלא כדין. וראיתי לכמה אחרונים שכ' לבאר בסגנון אחד, ע"פ המבואר לעיל (ע): כל ת"ח שמורה הלכה ובא, אם קודם מעשה אמרה, שומעין לו, ואם לאו, אין שומעין לו. ופרש"י: אם קודם שבא מעשה לידו אמרה - להאי שמועה לתלמידיו בשם רבו, נאמן לאומרה בשעת מעשה, ואם לאו אינו נאמן להעיד בשם רבו, שמא מחמת מעשה הבא לידו הוא אמר כן. ע"ש. וה"נ בנ"ד. וכ"כ בס' בית יהודה ומנחת יהודה אפשטיין, קידושין שם.

ועוד יש לבאר, בהקדים מה שאמר גדול אחד על חבירו, שכ' בספרו להקל בכמה פרטים בגזרת שמא יטה בשבת קודש, ואמר הגדול הנ"ל, דמה שחבירו צידד להקל בזה, כי אהבת התורה העצומה שפיעמה בקרבו, גרמה לו לחפש צדדי קולא יותר מהרגלו, בשביל שיוכלו הציבור לעסוק בתורה בשבת, ולא יתבטלו מן התורה מחמת גזרת שמא יטה. עכ"ד. וה"נ י"ל בסוגיא דידן, דאבין אמר: לא תציתו ליה, יבמה היא דנפלה ליה התם, וכיון שחפץ בכל מאודו לקיים מצות יבום, לכן מחפש צדדי קולא, ולעולם אין עיקר הדין כדבריו. ויבוארו הדברים ביותר, לפמ"ש לייסד בס' שיחות מוסר להגר"ח שמואלביץ (תשל"א מאמר כז), שדרך האדם לשמוע מה שהוא רוצה לשמוע. ע"ש. וצרף לכאן.

ואחר ההתבוננות נראה, דדבר גדול לימדנו רבנו חיים פלטיאל, ונפרש דבריו. דהנה מדרך החסידים להחמיר על עצמם ועל אנשי ביתם, עי' בש"ס ביצה (כא:): מה נעשה

ביאורים

פעמים משתנה הדין, לפי חוק בטחונו בהשי"ת (ג). דהנה כ' החזו"א (או"ח סי' נט ס"ק ד'), דאף שלימדונו חז"ל (יבמות קיד:) דסתם תינוק מסוכן הוא אצל חלב, ובזמנינו שמצוי מאוד חולאים מתרגשים בתינוקות, נראה דכל ספק שיגרום לו קלקול מעיים או שלשול ה"ז ספק סכנה, וחסרון התבשיל בזמנינו גורם לקלקול מעיים, וסיים החזו"א וכ' וז"ל: ומי שמיקל בדבר אין מזניחין אותו, ומי שבוטח בה', וקובע מזונות בנו באופן שאין מבשלין בשבילו בשבת, וכבר הורגלו בכך, אין מזניחין אותו.

אח"כ 1234567

וביתר הרחבה הובא מכתבו של החזו"א בס' ^{אוצר החכמה} אגרות וכתבים (סי' מח) בענין זה, וז"ל: ואי אפשר לקבוע בענינים אלו לא גיל, ולא שיעור דברים קבועים, אלא הלב יודע לפי אומץ הרגשתו על בריאות בנו ואומץ חרדת קודש על שמירת שבת, פעמים משתנה הדין לפי חוק בטחונו בבורא יתברך שמו. עכ"ל.

ובס' מעשה איש ח"א (עמ' קעז), הביא מש"כ בזה הרא"י וולף זצ"ל, וז"ל: השאלה נשאלה באותו שלב של מלחמת העולם השנייה, כשהסכנה כבר נתמעטה הרבה, השאלה כיצד ינהגו חברי המשמר האזרחי היושבים ליד צפירת האזעקה, כשהם שומעים טרטור חשוד באויר לענין שבת. ועל כך השיב רבינו: ההודעה לציבור למהר למקלט לפי מצב הנוכחי יש לחשוב להצלת נפשות, ובשביל זה הותר לנסוע ולדבר בטלפון, אך יש לזהר ממלאכה דאורייתא בכל מאי דאפשר, כיון שאין כאן סוף סוף שאלת נפשות לפנינו, ואף שאין הולכין אחר הרוב בפיקו"נ, מכל מקום בדברים רחוקים הרבה מפיקו"נ, אין דנים כפיקו"נ, "ותלוי כפי מידת הבטחון", והמחמיר בכאן אין מוחין בידו,

מקורות

לבית אביך שהיו מחמירים על עצמם, ומקילים לכל ישראל. ובברכות (כב.): אף על פי שמקיל אני על אחרים, מחמיר אני על עצמי. ובשבת (קלד.): דר"מ איהו מחמיר על עצמו ולאחרים שרי. ועוד הרבה. ואפשר דמשום כך חשבה רבקה, דאף שמותר לה מן הדין להפיל את העובר, מ"מ אברהם היה מחמיר על עצמו ועל בני ביתו כדרך החסידים, וכיון שרצתה למנוע עצמה מזה, מחמת צער העיבור, לכן הלכה לבית מדרשו של שם ועבר.

ועדיין צ"ב, דכיון שהלכה פסוקה היא שמותר להרוג את העובר רק אם הוא רודף את אימו, א"כ ממה נפשך, דאם העובר רודף את אימו, ומותר להורגו, אין זה היתר אלא חיוב להציל את האם. וא"כ, לא שייך כאן ענין של חומרא, ואדרבה, יותר יש להחמיר בפקו"נ של האם. ואם אינו רודף, א"כ בלא"ה אסור להורגו, וא"כ עדיין צ"ע מה חשבה רבקה בדעתה.

ונראה בזה, בהקדם מש"כ מרן החזו"א "דפעמים משתנה הדין, לפי חוק בטחונו בבורא יתברך שמו", והיינו, דגם במקום שמותר מן הדין, מ"מ הבוטח בה' להחמיר על עצמו, ולקדש עצמו במותר לו, רשאי להכניס את עצמו לסכנה מועטת, ולהחמיר אף במקום שיש חשש סכנה. ומזה חששה רבקה שיאמר לה אברהם שכיון שצדקת היא, עליה לבטוח בה' ולא לחוש לסכנה רחוקה, ולהפיל את העובר ח"ו, אלא להשליך על ה' יהבה (ג).

מקורות

ביאורים

ומעתה כיון שפעמים שמשנתנה הדין לפי חוזק בטחוננו בהשי"ת, א"כ נראה דזה הביאור בדברי מהר"ח פלטיאל שכ' דרבקה הלכה לשאול את שם ועבר וחשבה שאברהם לא יתיר לה להפיל את העובר, כי אברהם יחמיר ע"ע, כיון שאין זה סכנה גמורה, ובכה"ג מותר לחסיד להחמיר על עצמו. ובזה יש לדקדק לשונו של ר' חיים פלטיאל שכ' על רבקה: וחשבה אם אלך אצל חמי, "אפי" אם מותר לא יתיר לי בשביל בנו". והיינו, דכיון שאברהם יחמיר על עצמו ועל בני ביתו, לכן אף שידעה שמותר מן הדין, מ"מ לא יתיר לי בשביל שיצחק הוא בנו. ודוגמת דבר זה מצאנו בגמ' יבמות (סה:): דאשת ר' חייא היה לה צער לידה, ורצתה לשתות כוס של עיקרין, שינתה את בגדיה באופן שלא יכירנה בעלה, ושאלה אותו אם מותר לשתות כוס של עיקרין, והתיר לה, ולבסוף שידע מזה, אמר, ומי יתן שלא שתית כוס של עיקרין וילדת לי עוד ילדים. ע"ש. ולכאור' למה שינתה את בגדיה, וכי חשבה שלה לא יתיר, ויטה את הדין בגללה. ולמש"כ צ"ל דזהו ממש נ"ד, דחשבה אשת ר' חייא שהוא יחמיר ע"ע, כיון שאין זה סכנה גמורה, ומותר לחסיד להחמיר ע"ע כפי חוזק בטחוננו בהשי"ת, ולא מפני שיטה את הדין ח"ו.

אלא שלענין הוראה לרבים, יש להורות בזה כדין פיקו"ג, ומלאכות דרבנן אין להחמיר כלל, וכו'.

ומוסיף הרב וולף וכותב, ששאל את החזו"א, על ההוראה הנ"ל שאמר החזו"א: "ותלוי כפי מדת הבטחון", מנין המקור לכך בגמ', רבינו החזו"א השיב לי וסיפר את העובדא הבאה: בגרודנא התקיימה פעם אסיפת רבנים בהשתתפות החפץ חיים וצוק"ל, באותם הימים הלאימה הממשלה בית חרושת גדול שבו עבדו מאות פועלים. הבי"ח היה עד אז בידי יהודים שומרי שבת, נתבקש הח"ח להוציא איסור לעבוד בשבת, שמא הפועלים לא יעמדו בנסיון, אך למרות הפצרות מרובות לא הוציא הח"ח שום איסור. והטעם: מאות פועלים מחוסרי עבודה מיום אל יום הרי זה נוגע בפיקו"ג. והמשיך רבנו: נניח שהחפץ חיים בעצמו היה אחד הפועלים האם היה עובד בשבת ח"ו, בוודאי שלא. ובכל זאת לא מיחה בפומבי, הרי שיש דרגה של דיני פיקוח נפש, שהענין תלוי במדת בטחוננו של האדם. וע"ע בס' דרך שיחה (עמ' תרפד). ובשו"ת משנה הלכות חלק יח (סי' רלד) כ' להביא ראיה לדברי החזו"א. ואד"מ. ועי' לעיל (פרק יב ה"ג ד"ה ובאמת), שהראינו שכד' החזו"א "דפעמים משנתנה הדין כפי חוזק בטחוננו בהשי"ת", כן נראה מד' המג"א והאג"מ. ע"ש.

ובפרט שלדעת כמה מרבתינו הראשונים, אדם רשאי להחמיר ע"ע ולא לשמוע לדברי הרופאים, וכד' הרמב"ן דמה לרופא בבית ירא ה', וכל זה חשבה רבקה בדעתה שאברהם יאמר לה, ולכן רצתה שלא להחמיר על עצמה, ומשו"ה הלכה לבית שם ועבר.

ועכ"פ יש ללמוד מזה דגם רבקה אימנו שחשבה שמותר לה להפיל את העובר, טרחה ללכת לשאול את שם ועבר, ולא סמכה על שיקול דעתה ח"ו. ומצאתי שכיו"ב כ' מרן